

ПЕРИОДИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ХИМИЧЕСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ Д.И.МЕНДЕЛЕЕВА

Периоды	Ряды	ГРУППЫ ЭЛЕМЕНТОВ																Периоды	
		I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII			
		а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б		
1	1	H 1.008 ВОДОРОД																He 4.003 ГЕЛИЙ	2
2	2	Li 6.941 ЛИТИЙ	Be 9.0122 БЕРИЛЛИЙ	B 10.811 БОР	C 12.011 УГЛЕРОД	N 14.007 АЗОТ	O 15.999 КИСЛОРОД	F 18.998 ФТОР										Ne 20.179 НЕОН	10
3	3	Na 22.99 НАТРИЙ	Mg 24.305 МАГНИЙ	Al 26.982 АЛЮМИНИЙ	Si 28.086 КРЕМНИЙ	P 30.974 ФОСФОР	S 32.064 СЕРА	Cl 35.453 ХЛОР										Ar 39.948 АРГОН	18
4	4	K 39.102 КАЛИЙ	Ca 40.08 КАЛЬЦИЙ	Sc 44.956 СКАНДИЙ	Ti 47.88 ТИТАН	V 50.942 ВАНАДИЙ	Cr 51.996 ХРОМ	Mn 54.938 МАРГАНЕЦ	Fe 55.845 ЖЕЛЕЗО	Co 58.933 КОБАЛЬТ	Ni 58.71 НИКЕЛЬ							Kr 83.8 КРИПТОН	36
	5	Cu 63.546 МЕДЬ	Zn 65.37 ЦИНК	Ga 69.72 ГАЛЛИЙ	Ge 72.64 ГЕРМАНИЙ	As 74.922 АРСЕН	Se 78.96 СЕРЕН	Br 79.904 БРОМ											Xe 131.3 КСЕНОН
5	6	Rb 85.468 РУБИДИЙ	Sr 87.62 СТРОНЦИЙ	Y 88.906 ИТРИЙ	Zr 91.224 ЦИРКОНИЙ	Nb 92.906 НИОБИЙ	Mo 95.94 МОЛИБДЕН	Tc 98 ТЕХНЕЦИЙ	Ru 101.07 РУТИЛИЙ	Rh 102.906 РОДИЙ	Pd 106.42 ПАЛЛАДИЙ							Xe 131.3 КСЕНОН	54
	7	Ag 107.868 СЕРЕБРО	Cd 112.41 КАДМИЙ	In 114.82 ИНДИЙ	Sn 118.71 ОЛОВО	Sb 121.76 СУРЬМА	Te 127.6 ТЕЛЛУР	I 126.905 ИОД											Xe 131.3 КСЕНОН
6	8	Cs 132.905 ЦЕЗИЙ	Ba 137.34 БАРИЙ	La 138.905 ЛАНТАНОИДЫ	Hf 178.49 ГАФНИЙ	Ta 180.948 ТАНТАЛ	W 183.85 ВОЛЬФРАМ	Re 186.207 РЕЙНИЙ	Os 190.2 ОСМИЙ	Ir 192.22 ИРИДИЙ	Pt 195.08 ПЛАТИНА							Rn 222 РАДОН	86
	9	Au 196.967 ЗОЛОТО	Hg 200.59 РУТУТЬ	Tl 204.37 ТАЛЛИЙ	Pb 207.19 СВИНЕЦ	Bi 208.98 ВИСМУТ	Po 209 ПОЛОНИЙ	At 210 АСТАТ											Rn 222 РАДОН
7	10	Fr 223 ФРАНЦИЙ	Ra 226 РАДИЙ	Ac 227 АКТИНОИДЫ	Rf 261 РЕЗЕРФОРДИЙ	Db 262 ДУБИЙ	Sg 263 СИОГГИЙ	Bh 264 БОРНИЙ	Hn 277 ХАННИЙ	Mt 278 МЕТТЕНЕРИЙ									
ВЫСШИЕ ОКСИДЫ		R ₂ O RO		R ₂ O ₃		RO ₂		R ₂ O ₅		RO ₃		R ₂ O ₇		RO ₄					
ЛЕТУЧЕ ВОДОРОДНЫЕ СОЕДИНЕНИЯ						RH ₄		RH ₃		H ₂ R		HR							

Д.И. Менделеев
1834-1907

- s-элементы
- p-элементы
- d-элементы
- f-элементы

ЛАНТАНОИДЫ

57 La	58 Ce	59 Pr	60 Nd	61 Pm	62 Sm	63 Eu	64 Gd	65 Tb	66 Dy	67 Ho	68 Er	69 Tm	70 Yb	71 Lu
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

АКТИНОИДЫ

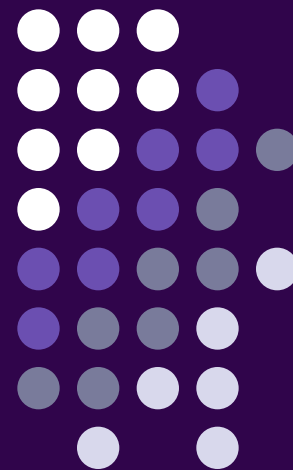
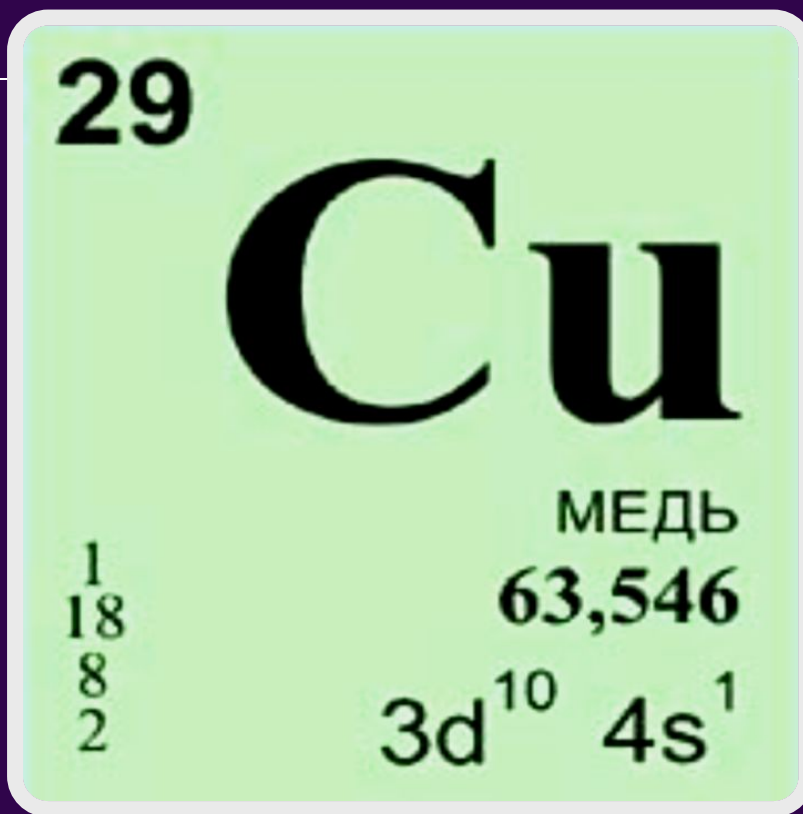
89 Ac	90 Th	91 Pa	92 U	93 Np	94 Pu	95 Am	96 Cm	97 Bk	98 Cf	99 Es	100 Fm	101 Md	102 No	103 Lr
-------	-------	-------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	--------	--------	--------	--------

қозғау » сұрақта

1. ХЭПК элементтер неше топқа бөлінеді?
2. I, IIА топ элементтері қандай элементтерге жатады?
3. IA топ элементтерін қалай атайды?
Неге сілтілік металдар деп аталады?
4. Сілтілік металдардың физикалық қасиеттері қандай?
5. Сілтілік металдардың химиялық қасиеттері қандай?
6. Na, K маңызды қосылыстарын атаңыздар
7. Mg, Ca қандай маңызды қосылыстарын білесіңдер?
8. Қандай тұздар су кермектігін туғызады?

d- элементтеріне сипаттама.

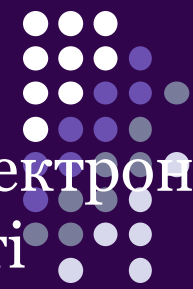
Мыс .

Сабақтың мақсаты:

- **Білімділік:** Оқушыларға d- элементтер мыс, мырыштың периодтық кестедегі орны, табиғатта кездесуі, қасиеттері, қолданылуы, алынуы туралы білімді кеңейтіп қалыптастыру.
- **Дамытушылық:** Мыс атомдарының айырмашылығын түсіндіре білу, қорытынды жасау, жүйелеу, сөздік қорын молайту білім-білік дағдыларын дамыту.
- **Тәрбиелік:** Сабақ уақытын бағалауға үйрету, еңбекқорлыққа және пәнге қызығушылығын арттыру.

d-элементтерінің басты химиялық сипаты сыртқы электрон қабатында 2s электрон болуымен анықталады. Кезекті электрондар сыртқы электрондық қабаттан санағанда екінші қабатқа түсіп, d- деңгейшені толтырады. Сондықтан d-элементтер химиялық реакцияларда металдар сияқты оң тотығу дәрежесін көрсетеді.

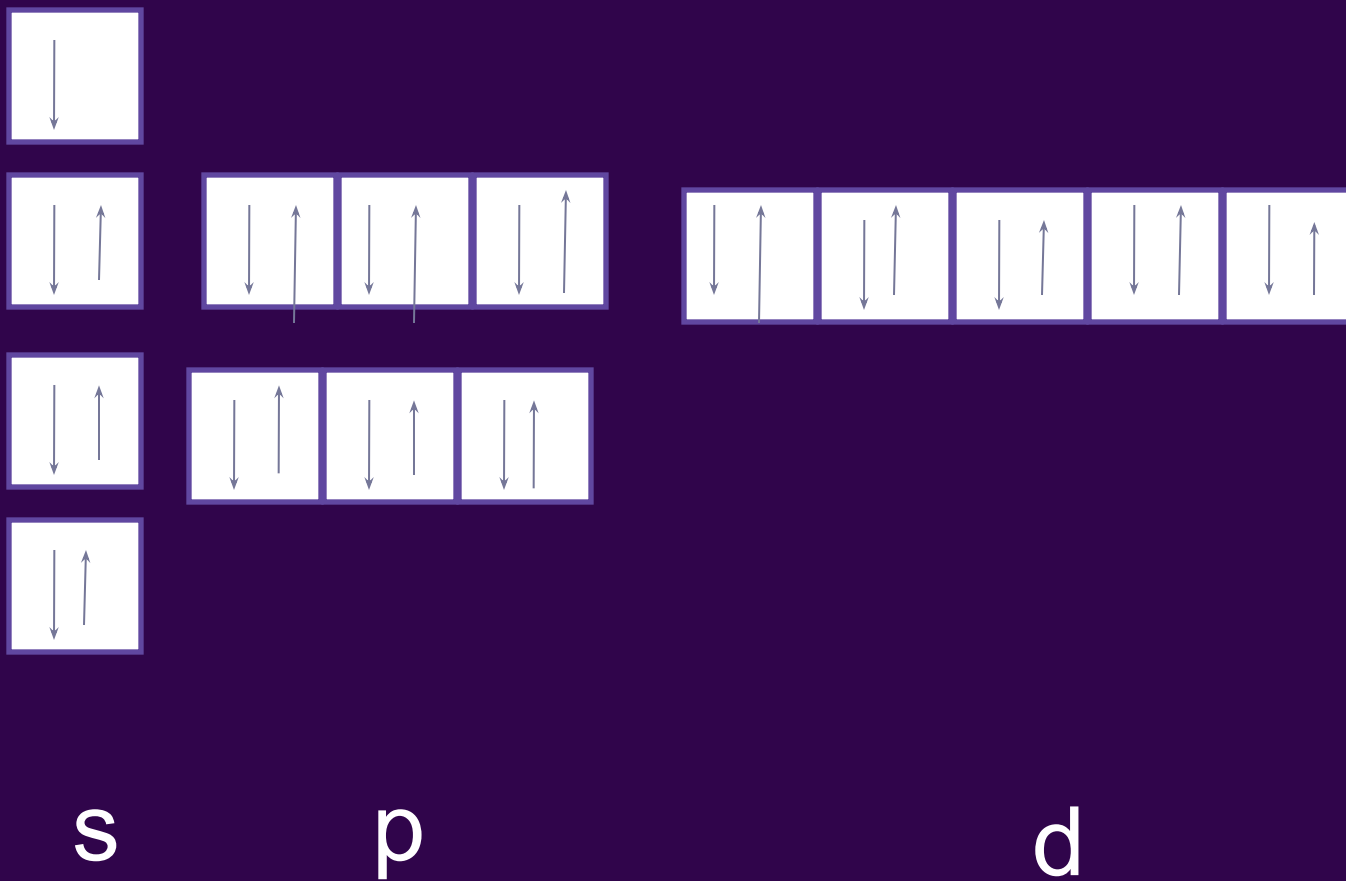
Периодтарда d-элементтер типтік металдар мен типтік бейметалдар арасында орналасқандықтан оларды ауыспалы элементтер деп атайды .

Ауыспалы элементтердің периодтарында реттік нөмірі өскенде сыртқы электрондық қабаттың құрылысы өзгермейді . Нәтижесінде бұл элементтердің қасиеттері негізгі топша элементтеріне қарағанда аз өзгереді .

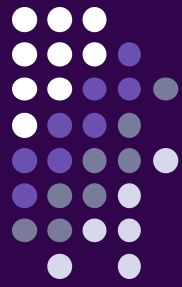
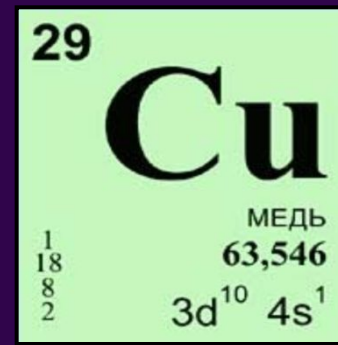
Біз d элементтерінен мыс және мырышқа тоқталатын боламыз .

$_{29}\text{Cu}$ 1s² 2s² 2p⁶ 3s² 3p⁶ 3d¹⁰ 4s¹

- Адамдар металдардың ішінде алғашқы болып **мысты** рудадан тез еритін, оңай бөлінетін болғандықтан ерте кезден қолдана бастаған.
- Мыстың латынша *Cuprum* атауы **Кипр** аралы атауынан шыққан.
- Хеопс пирамидасын тұрғызған кезде мыстан жасалған құрал-саймандар қолданған.

Кипр

Пирамида
Хеопса

Периодтық кестедегі орны

атом.салмағы64

рет.нөм. 29

I ТОП

Периоды 4

Қатары 5

ҚОСЫМША

валент. 1,2.

ТОТЫҒУ-ДӘР.+1,+2

жер қырт.
үлесі-0,01%

Табиғатта

Мыс.

Ол саф күйінде және көбінесе, қосылыстар түрінде кездеседі. Мыс кендерінің- табиғи минералдары құрамында мыстың мөлшері едәуір болғандықтан, одан металды бөліп алу экономикалық жағынан тиімді.

Маңызды минералдарға:

халькопирит CuFeS_2 (30% мыс),

халькозин “мыс жылтыры” Cu_2S (79,8% мыс),

ковелин CuS (64,4% мыс),

малахит $\text{CuCO}_3 \cdot \text{Cu}(\text{OH})_2$ (57,4% мыс),

куприт Cu_2O (81,8% мыс).

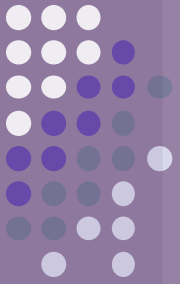
- Тас көмір
- ▣ Қоңыр көмір
- ▲ Мұнай
- △ Табиғи газ
- ▲ Темір
- ▼ Марганец
- ▣ Хромит

- Вольфрам
- ◇ Молибден
- Н Никель
- А Алюминий
- Мыс
- ⊕ Полиметалл

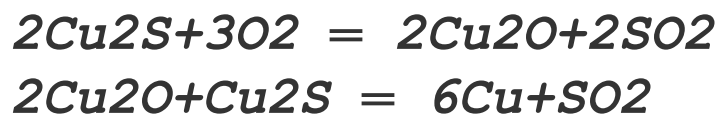
- ⊙ Алтын
- + Асбест
- Фосфорит
- ▣ Ас тұзы
- Мирабилит
- Ц Цемент
- Шыны құмы

225 км

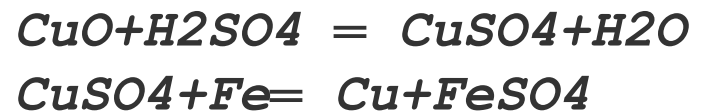
Алынуу

Пирометаллургиялык

Гидрометаллургиялык

Физикалық қасиеттері

29	Cu
	МЕДЬ
1 18 8 2	63,546
	3d ¹⁰ 4s ¹

Сары -қызғыл түсті,
оңай созылып-
соғылатын жұмсақ
металл, электр, жылу
өткізгіштігі бойынша
екінші орында
күмістен кейін,
балқу t 1083 С, қайнау t
2450 С.

Химиялық қасиеттері

Жай заттар

Күрделі заттар

Галогендер,
оттек, күкірт

Су, қышқылдар,
сілті ертінділері

КОНЦ

СҰЙЫЛ

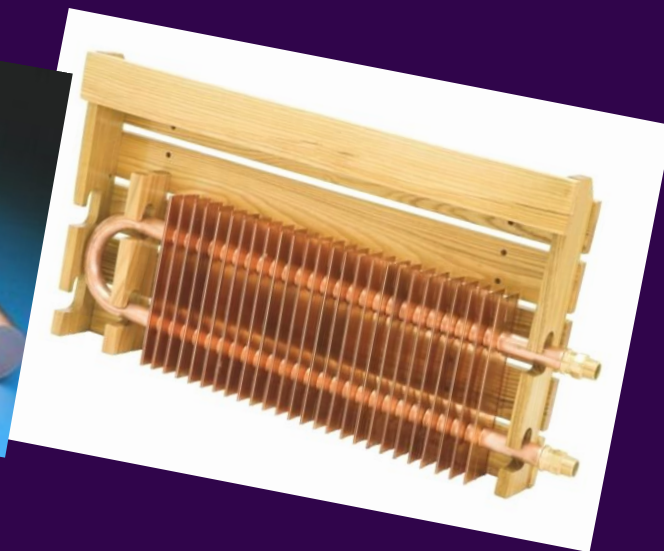
Химиялық тәжірибе

Қолданылуы

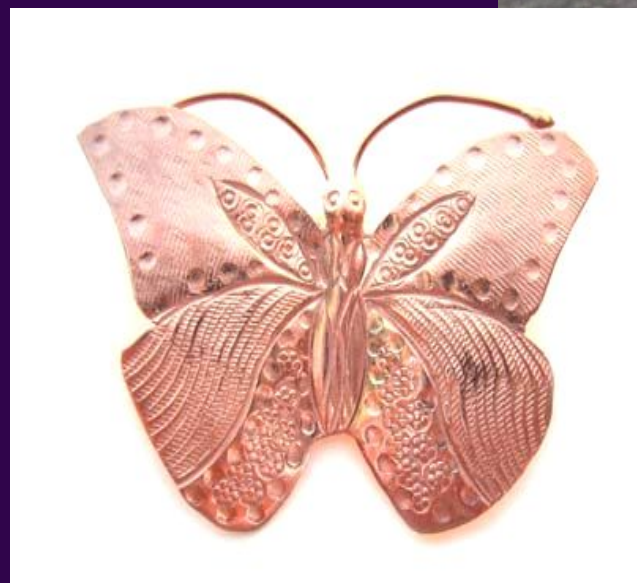
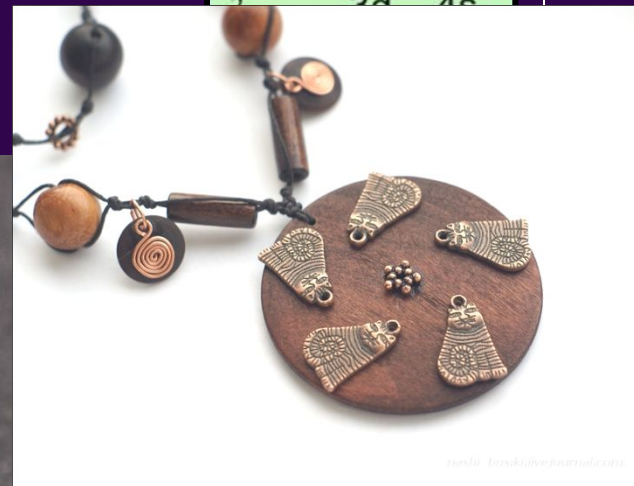
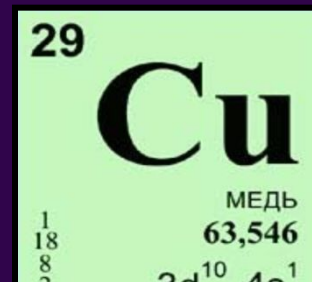
- Электр тогын өткізетін қондырғылар жасауда;
- Металдық қаптаулар алуда;
- Әр түрлі заттардың металдық көшірмесін алу үшін;
- Әсемдік бұйымдар дайындауда,
- Полиграфияда, мыс қалыбын жасауда;
- Радиотехникада қолданылады.
- Кеңінен қолданылатын қола , жез құймасы.
- Мыс пен никель құймасы кеме жасауда қолданылады

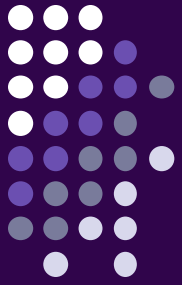
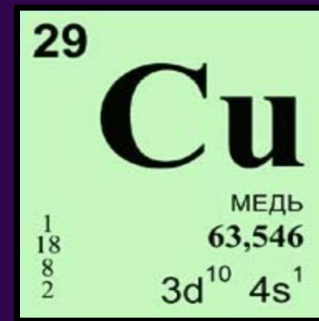

Зергерлік құймалары

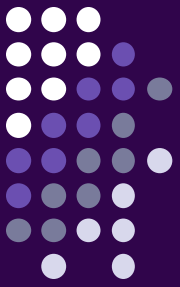
- Мыстың алтынмен құймасы жиі қолданылады. Алтын жұмсақ металл болғандықтан ол алтынға беріктік қасиет береді.

specialsoulmate

Биологиялық ролі

Мыс – өсімдіктер мен жануарлар үшін маңызды элемент.

Ішекте қорытылған соң **альбумин** ферменті арқылы **бауырға** тасымалданады.

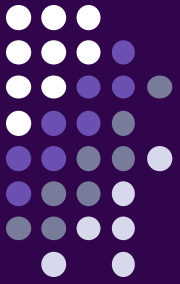
- Күніне ересек адамға қажетті мыс мөлшері

0,9мг.

- Мыс жеткіліксіз болғанда ағзада зат алмасу бұзылып, сүйек ұлпаларының өсуі төмендейді.

Экологияға әсері

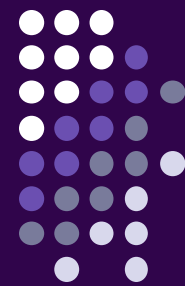
- Мысты ашық әдіспен өндіргеннен соң пайда болған карьерлер улы заттардың орнына айналады. Дүние жүзіндегі ең улы өзен — [Беркли Пит](#) — мыс өндірген кратерде пайда болды. Ол АҚШ-тың Монтана Штатында орналасқан.

1984 жыл

2008 жыл

IV. Бекіту сұрақтары:

1. Мыстың периодтық жүйедегі орнын сипаттаңыз?
2. Маңызды минералдарын атаңыз?
3. Қандай жолдармен алынады?
4. Мыстың физикалық қасиеті қандай?
5. Мыстың химиялық қасиеті қандай?
6. Мыс қайда қолданылады?
7. Мысөндіретін кен орындар қайда орналасқан?

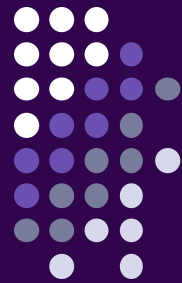
V. Үйге тапсырма

“ Мыс пен мырыштың маңызды қосылыстары “
реферат жазу

VII. Бағалау

**Қызық думан - өміріміз ғаламат
Қас қаққанша жаңа қала, жаңа бақ
Қыруар істің қайсысында болса да
Құдыретті химия жүр аралап!**

Назарларыңызға рахмет

Өзіңді-өзің тексер

1. Қайсы қосылыстың құрамында мырыш көп кездеседі

a) ZnO

b) ZnS

2. Тек амфотерлі оксидтердің қатары

c) ZnCO₃

d) ZnCl₂

e) ZnSO₄

a) Al₂O₃, ZnO

b) BeO, CO

c) ZnO, MgO

d) FeO, NO

e) ZnO, 2CaO

b) + 2

3. Na₂ZnO₂ қосылысындағы мырыштың тотығу дәрежесі

d) + 3

a) Ce₂, +Ca(OH)₂

b) ZnSO₃, Fe₂O₃

c) H₂SO₄, ROH

d) P₂O₅, Cu(OH)₂

4. Мырыш гидроксиді мен әрекеттесетін заттар қатары

5. 6,5 г мырыш пен 6,5 күкірт қыздыру нәтижесінде түзідген мырыш сульфидінің массасы

a) 8,7 г

b) 7,6 г

c) 9,6 г

d) 9,7 г

6. $Zn^{2+} + 2OH^{-} = Zn(OH)_2 \downarrow$ сәйкес келетін молекулалық таңдау

- a) $ZnCl_2 + K_2S = ZnS + 2KCl$
- b) $Zn(NO_3)_2 + 2KOH = Zn(OH)_2 \downarrow + 2KNO_3$
- c) $ZnO + H_2SO_4 = ZnSO_4 + H_2O$
- d) $ZnS + 2HCl = ZnCl_2 + H_2S \uparrow$

7. Мырыш сульфидін түзетін заттар

- a) ZnO және H_2S
- b) Zn және SO_2

8. $Zn \xrightarrow{x} Zn(NO_3)_2 \xrightarrow{y} ZnCO_3$ стеріндегі "x", "y" заты

a) $x - NO$, $y - H_2O$

b) $x - HNO_3$, $y - CH_4$

c) $x - HNO_3$, $y - K_2CO_3$

d) $x - N_2$, $y - C$

e) $x - NH_3$, $y - CO$

9. $Zn + S \rightarrow ZnS$ реакция теңдеуі бойынша күкіртпен 5г мырыш әрекеттескенде қанша грамм мырыш сульфиді түзіледі?

a) 7,46 г

b) 6,46 г

c) 5,46 г моль мырыш тұз қышқылымен толығымен әрекеттескенде

d) 3,46 г грамм тұз түзіледі. Мырыш сульфидін түзетін заттар

e) 2,46 г

a) 372

b) 272

c) 172

Жауаптары:

1. –
2. – a
3. – b
4. – c
5. – d
6. – b
7. – e
8. – c
9. – a
10. – b